

vitost, ki vodi skozi vsa protislovja v enovitejši svetovni družbeni sistem. Razviti Vzhod in Zahod se bližata. Izolacionizem vsake vrste počasi izgublja igro. Počasi. Nevarna je kakršnakoli ekstremistična nestrpnost.

Razmišljanja, kot je Lukácsevo, veliko pripomorejo k padanju ovir, ki so se s stalinizmom potencirale do skrajnosti in pognale globoke korenine. Zato ne moremo zreti v bodočnost, ne da bi temeljito proučili preteklost in odpravili iz nje izhajajočo hipoteko, ki tu in tam še bremeni sedanost.

Tomaž Černež

SREČANJA

AMOS TUTUOLA IN ZAČETKI NIGERIJSKEGA PRIPOVEDNIŠTVA

Amosa Tutuola lahko že krajši odlomek iz njegovih tekstov dovolj primerno in pravično predstavi, kajti pglavitne značilnosti njegovega pisanja so prisojne v vseh njegovih delih, skoraj dobesedno od prve do zadnje vrstice.

Kar morda najbolj preseneča, je njegova fantazija. Ta kakor da raste nenehno iz same sebe, kot v nekaki verižni reakciji; komaj doseže določen razvojni premik, se že razbohota spet v nove smeri in višine, skrivajoč v sebi seveda tudi že klice naslednje stopnje. Človek bi rekel: spontanost, neubranost primitivčevega pripovedovanja. Res njegovi stavki marsikdaj nekako ponazarjajo ta proces: ne morejo in ne morejo priti do zaključka, kakor da jim v zadnjem hipu vselej prirase dodatek, za njim drugi in tretji, spravljajoč s tem celotno periodo v nevarnost, da bo izgubila svoje logično ravnotežje. Videl sem neki kratkometražni barvni film o nastajanju kristalov, in če si zdaj poskusim v celoti predočiti »nastajanje«¹ njegovega fantazijskega sveta, mi je res skoraj tako, ko da skozi mikroskop opazujem, kako iz raztopine na ploščici začno neznansko naglo poganjati bohotno razvejani vršički, spreminjajoč se iz hipa v hip, preraščajoč drug drugega in rastoč drug v drugega, dokler se ne požene iz njih spet povsem nova razkošna rast, ta že za stopnjo bliže končni razporeditvi atomov. Seveda bi segel predaleč, če bi hotel primerjati Tutuolovo pisanje s čistostjo kristala. Toda človek si ne more kaj, da se ne bi zavzel nad to njegovo fantazijo, ki zna tako učinkovito pričarati vzdusje afriškega pragozda. Toda ne afriškega pragozda kot takega, ampak tistega z vsemi eksotičnimi čudesi, z vsemi grozotami in krvoločnostjo, — takega, kakor ga vidi in doživlja preprost črnski človek.

S tem pa se neposredno dotikam ene izmed njegovih odlik, ki so vzbudile pozornost daleč izven afriškega kontinenta. To je navezanost na domača tla, zvestoba njihovemu duhu, to je njegova »afriškost«. Brez te bi bil njegov surrealizem vse preveč podoben francoskemu, Kafkovemu, ali bolje povedano: brez te bi se morda sploh ne mogel razviti, če upoštevamo, da je ta literarni pojav pogojen z določeno stopnjo zgodovinsko družbenega razvoja v neki deželi ali v neki družini ljudstev. Tutuolov surrealizem je kajpak tudi odraz neke razvojne stopnje v družbi, kateri pripada. Toda kako povsem drugačna je družba, v kateri korenini Tutuola! Nigerija ima nekaj velikih mest, Nigerija pozna dosežke in nedosežke evropske civilizacije, toda njeno pravo srce je daleč

od vseh kolonialnih naplavin. To je še zmeraj plemenska družba, s svojo starodavnostjo, svojim izročilom, ki se je danes le do določene stopnje podalo prisilnim ali naravnim civilizacijskim vplivom. In iz tiste kontinuirane domače kulture zajema Tutuola snov za svoje literarno ustvarjanje. Ali konkretnije: iz izročila, iz mitologije. Zdaj se kajpak pojavlja vprašanje, ali je to sploh še njegov surrealizem, če velja, da črpa iz neskončne zakladnice ljudskega bajeslovja; saj kakor pripoveduje on, tako govori tudi preprosta ljudska duša. Ali niso recimo tudi pravljice in bajke nekje surrealistične? Sploh je Tutuola zanimiv ne samo za literarnega zgodovinarja, ampak tudi za antropologa, za komparativnega raziskovalca verstev ali za psihologa.

Amos Tutuola je član štirimilijonskega jorubskega plemena, enega izmed največjih v Nigeriji. Rodil se je leta 1920. Življenjska pot ga je iz rojstnega mesta Abeokute privedla v Lagos, kjer se je njegova nepopolna izobrazba — vsega skupaj je le šest let obiskoval šolo — tudi končala. Kot kovač bakra je delal vse do vojne, ko se je pridružil angleškemu vojnemu letalstvu. Danes je zaposlen kot državni uslužbenec v Lagosu.

Kot večina črnsko afriških avtorjev, ki pišejo v tem ali onem jeziku nekdanjega ali sedanjega kolonialnega gospodarja, daje tudi Tutuola prednost angleščini, in sicer angleščini, kakršno govore v njegovi domovini, v poenostavljenem, rekel bi aklimatiziranem jeziku, ki je včasih dokaj daleč od izpiljene, izbrane knjižne govorice. Tutuola je šel še delj. Ne samo da dosledno uporablja »afriško« angleščino, celo po svoje kuje nove izraze ter uporablja tudi »svojo« skladnjo in druge »lastne« gramatikalne prvine, ki se ne ujemajo vselej s pravilnimi. Primer za to je najti že v samem naslovu njegove prve knjige, v povesti *The Palm Wine Drinkard* (Pivec palmovega vina), ki je izšla leta 1952 in je doživela že več prevodov, med njimi tudi srbohrvatskega. Beseda *drinkard* je brez dvoma ena izmed njegovih svojeglavih tvorbo; pravilna oblika je *drinker*.

Sleherne prevajalec, ki se loti njegovega teksta in ki se zaveda, da mora ostati zvest originalni predlogi, se zdaj nujno znajde v dilemi. Dosledna zvestoba je nemogoča, zakaj to bi pomenilo, da bi moral prevajalec ustvarjati enakovredne skovanke. Na drugi strani pa svetovna kritika, tudi matična angleška, spet poudarja, da je prav v takem njegovem jeziku nenavadna izrazna moč. Priznati je treba vsekakor, da je ta jezik res daleč od sleherne izumetničenosti in pretirane poduhovljenosti ter da zategadelj kipi od svežine in polje od svojske ritmike. Ena izmed odlik Tutuolovega pisanja je torej tudi v njegovem jeziku. Bralec prav gotovo marsikdaj začuti govorne posebnosti njegove dikcije. V njegovi drugi knjigi, v *My Life in the Bush of Ghosts* (Moje življenje v goščavi duhov), od koder je tudi prevedeni odlomek, je ta ustni moment še posebno očitno. V obeh delih, pa tudi v tretjem, v *Simbi and the Satyr of the Dark Jungle* (Simbi in satir temne džungle), doživlja bogato ljudsko blago svojo neposredno umetniško obdelavo. Zdi se mi zato več ko dosledno, če je avtor obdržal pripovedno preprostost ustnega izročila. Tutuola skratka pripoveduje tako — stilistično gledano — kakor najbrž matere razkladajo bajke svojim otrokom tam nekje sredi pragozda ali kakor pripoveduje kak črnski bard v svetlih mesečnih nočeh.

Toda po moje tiči prav v tem jeziku ena izmed pomanjkljivosti Tutuolovega pisanja. Priznati je sicer treba, da tako, kot govorijo njegovi rojaki — seveda tisti, ki so se angleščine lahko tako ali drugače naučili — govori tudi on, da

torej upravičeno uporablja to prisvojeno angleščino, kakor recimo tudi Amerika uporablja svojo »amerikanščino«, ter da se tega jezika iz določenih slogovnih razlogov namenoma poslužuje. Vendar pa je malce paradoksalno, če umetniška beseda ne teži po kar se da popolni oblikovni dodelanosti, ampak se, nasprotno, nekam samovšečno zadržuje v nerazčiščenih vodah poulične površnosti in preveč namernih novotvorb. Kar se Tutuole samega tiče, človek to hibo voljno spregleda, ne zgolj zato, ker je v avtorju dovolj neoporečnih kvalitiet, temveč tudi zaradi povsem objektivnih vzrokov, ki dajejo njegovemu pisanju določene sporne poteze. Toda jezikovno vprašanje v celotnem nacionalnem okviru? Kako bo odločilo ljudstvo, ki je šele včeraj doseglo svojo neodvisnost in ima že sicer nešteto najrazličnejših problemov, tudi v tem primeru? Ali lahko obdrži in dokončno osvoji jezik bivšega kolonizatorja? Indija je bila nekoč prav tako kolonija, danes pa vemo, kako močna je njena res nacionalna literatura. Pogoji za vsestransko nacionalno emancipacijo so v Nigeriji seveda povsem drugačni, kot so bili v Indiji, toda ljudstvo je svobodno, samostojno, in v interesu te samostojnosti je, da ljudstvo vpreže vse svoje sile in vsega svojega duha.

Ne sicer samo preko Tutuole, vendar predvsem preko njega je nigerijska literatura našla pot na svetovni literarni zemljevid. Zdaj se lahko seznanimo z literaturo, ki gotovo najprimerneje in najbolj nepristransko govori o življenju črnsko afriških ljudstev. Niso misijonarji, lovci na eksotiko ali tuji antropologi edini posredovalci, preko katerih utegnemo nekoliko spoznati utrip črnega kontinenta. Tutuola je brez dvoma odličen poznavalec domačega tradicionalnega duha; vsi njegovi teksti to potrjujejo. Najbrž ni ta vrsta literature, ki jo piše on, prav tista literatura, ki bi se najbolj približala črnsko afriški problematiki. Prav gotovo je od plemenske ureditve in življenja v daljnem pragozdu zanimivejši oni svet, kjer se to nasledstvo tisočletij sreča z današnjim časom, kajti iz leta v leto bolj očitni so problemi, ki jih v nemajhni meri sproža tudi globalni družbenopolitični in gospodarski položaj. Prav ta živi kompleks pa se še do danes ni prebil v Tutuolovo prozo. Kar je Tutuola doslej napisal, temu ni odrekati pomena zlasti za umetniško interpretacijo prastarih prvin črnskega verovanja in življenjske filozofije, toda vrata razvoja v nigerijski literaturi vodijo prej na bolj aktualno torišče današnje resničnosti. Seveda se Tutuola poskuša približati našemu času, zato uvaja v svoje tekste moderne rekvizite, kot je npr. televizija. Vzlic tem poskusom pa ostaja v svojem fantazijskem, folklorističnem svetu, medtem ko njegova rojaka Cyprian Ekwensi in Chiuna Achebe odločneje posegata v družbeno problematiko svojega okolja. To velja zlasti za prvega, ki se je že neposredno spopadel z ritmom velikega nigerijskega mesta.

Vendar pa je Amos Tutuola morda najzanimivejša literarna osebnost v vsej Zahodni Afriki. V njegovem pisanju je toliko svojskih odlik in, na drugi strani, toliko spornih točk, da bi zaslužil podrobnejši študij. Ni pa dvoma, da je s svojimi deli usmeril pozornost svetovne javnosti ne samo k novorojeni nigerijski literaturi, ampak tudi k črnsko afriški kulturi nasploh.

Drago Grah